

idam ettirmesi yanında genelde azil sebebi olarak ileri sürülen "tama' ve irtikâp" suçlamalarıyla Kandiye muhafızlığından alındı (21 Mart 1818). Kandiye muhafızlığı, daha önce İçel mutasarrıflığına getirilmiş bulunan Mustafa Paşa'ya verildi. İbrâhim Hilmi Paşa ise İçel'e mutasarrıf olarak tayin edildi (BA, HH, nr. 22925) ve bir yıl kadar bu görevde kaldı. 10 Temmuz 1819'da Eğriboz sancağı muhafızlığına tayin edildiyse de Girit'te Hanya muhafızı Vâhid Paşa'nın ahaliyi zapta muktedir olamaması ve çıkan olayların Kandiye muhafızı Mustafa Paşa tarafından da aksettirilmesi üzerine Vâhid Paşa yerine Hanya muhafızlığına getirildi (9 Ağustos 1819). Kapı halkının, hayvanlarının ve eşyalarının nakli için tahsis edilen mîrî gemilerle (BA, HH, nr. 16358, 23283) Eğriboz'dan hareket ederek yeni görevine gitti. Buradaki görevi 1820 Nisanına kadar sürdü.

4 Temmuz 1821'de Adana valiliğine getirilen İbrâhim Hilmi Paşa'nın bu görevde iken takdirle karşılanan icraatı arasında, bölgedeki asayişin sağlanması yanında özellikle Sayda Valisi Abdullah Paşa'nın te'dibi için 1500 süvari askerinin toplanması işi gelmektedir. 1200 süvariye Adana'da hazırlayan ve 300'ünü de bölgede bulunan aşiretlerden temin yoluna giden İbrâhim Hilmi Paşa verdikleri sözlerle rağmen asker teminine yanaşmamlarından ötürü aşiretlerle mücadele etmek zorunda kaldı. Aşiretlerden asker almayı başaramamakla beraber etraftan topladığı fazladan 1000 süvariye de kuvvetlerine katarak Abdullah Paşa'ya karşı harekâta hazırlanan Şam Valisi Derviş Mehmed Paşa'nın maiyetinde yer aldı (BA, HH, nr. 20625 ["İbrâhim Hilmi" mühürlü mektup], 24943). 30 Mart 1823'te bu görevden azledildikten sonra vezâreti alınıp emekliye sevk edilerek mecburi ikametle İstanköy'e gönderildi (BA, HH, nr. 23509). Muhtemelen Rum ayaklanması'nın yarattığı tehlikeler sebebiyle bir müddet sonra vezâretle buraya muhafız olarak tayin edildi ve bu görevi sırasında vefat etti (17 Haziran 1825). Adaya erzak ve asker göndermedeki kusurundan ötürü azledilip Adana'ya sürülen sâbık Menteşe mütesellimi Mehmed Emin Efendi'nin "velâyet-i humâyûn meserretine hürmeten" affını talep etmesine bakılırsa (BA, HH, nr. 16504) İbrâhim Hilmi Paşa'nın İstanbul'da saygınlığını korumayı sürdürdüğünü anlaşılar.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, HH, nr. 16358, 16504, 20625, 22925, 23283, 23509, 24943; BA, *Teşrifât Defteri* (1221-1225), nr. 357, s. 8, 16, 31, 33, 137, 210; (1225-1230), nr. 358, s. 39, 100, 127, 173; *Tevcihat Defteri* (1229-1246), İÜ Ktp., TY, nr. 527, vr. 12^b, 20^a, 25^a, 25^b, 26^{a-b}, 31^{a-b}, 32^b, 36^a, 38^b, 50^b; Çelebizâde Âsım, *Târih*, İstanbul 1282, I, 119-121, 211-212, 231, 300; II, 18, 56, 91-97; Câbi Said, *Târih* (haz. M. A. Beyhan), Ankara 2000, s. 111, 114, 122, 138; İmam Mehmed Efendi, *Ceride*, Süleymaniye Ktp., Zühdü Bey, TY, nr. 453, vr. 31^b, 33^a, 34^{a-b}; Abdülfettah Şefkat Bağdâdî, *Zeyl-i Hadika* (*Hadikatü'l-uûzerâ* içinde), s. 13-15 (azil ve tayin tarih ve sıraları sıhhatli değildir); Vâsıf, *Târih*, İÜ Ktp., TY, nr. 6013, vr. 149^a, 287^b; *Yayla İmâmî Risâlesi: Târih-i Vekâyî-i Selimiyye* (haz. Fahri Ç. Derin, TED, III, [1973] içinde), s. 213-272; Cevdet, *Târih*, VIII, 69, 103, 134-135, 186 vd., 189, 347-348; Mustafa Necib, *Târihçe*, İstanbul 1280, s. 21, 64, 84-85; W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, Gotha 1859, VI, tür.yer.; Schlechte-Wssehrd - O. Freiherr von, *Die Revolutionen in Constantinopel in den Jahren 1807 und 1808*, Wien 1882, s. 65, 73, 127-130; *Sicill-i Osmânî*, I, 154 (azil ve tayin tarih ve sıraları sıhhatli değildir); İ. Hakkı Uzunçarşılı, *Meşhur Rumeli Âyanlarından Tirsinkli İsmail, Yükoğlu Süleyman Ağalar ve Alemdar Mustafa Paşa*, İstanbul 1942, s. 54, 60-62, 65-69, 107; a.m.f., "Nizâm-ı Cedid Ricâlınden Kadî Abdurrahman Paşa", *TTK Belleten*, XXXV/138 (1971), s. 245-302; Danişmend, *Kronoloji*, IV, 84-86, 88-89; V, 69; *Mufasssal Osmanlı Tarihi*, İstanbul 1962, V, 2799, 2805, 2810, 2819, 2864-2865.

KEMAL BEYDİLLİ

İBRÂHİM el-İMÂM

(إبراهيم الإمام)

Ebû İshâk İbrâhîm b. Muhammed
b. Ali b. Abdillâh b. el-Abbâs
(ö. 132/749)

Abbâsî ihtilâlinin hazırlayıcılarından.

82 (701) yılında Humeyme'de doğdu. Babası Muhammed b. Ali, Emevîler'e karşı gizlice Abbâsî propagandasını önce Küfe'de Benî Müsliye'den Hârisî kabilesi mensupları arasında başlatmış, daha sonra karargâhını Horasan'a nakletmiş, 125'te (743) vefatından önce yerine oğlu İbrâhim'i imam olarak bırakmıştır. Hareketin mücadeleci bir özellik kazanması İbrâhim el-İmâm'la başlamış ve bu hareket kısa sürede Hâşimoğulları'nın ümidi durumuna gelmiştir. Onun Abbâsî davasındaki başarısında babasını her hususta destekleyen Süleyman b. Kesîr el-Huzâî, Mâlik b. Heysem el-Huzâî, Lâhiz b. Kureyz el-Mer'î et-Temîmî, Kahtabe b. Şebîb et-Tâî, Ebû Hâşim Bekir (Bükeyr) b. Mâhân, Ebû Mûsâ es-Serrâc gibi nakîblerin önemli

katkıları oldu. Bunlardan Bekir b. Mâhân, 127'de (745) vefat edince İbrâhim onun tavsiyesi üzerine yerine damadı Ebû Seleme Hafs b. Süleyman el-Hallâlî Küfe'ye başnakîb olarak tayin etti. Aynı yıl Süleyman b. Kesîr, Lâhiz b. Kureyz ve Kahtabe hac mevsiminde Mekke'ye gidip daha önce buraya gelen İbrâhim ile durumu görüştüler. Bu buluşmada Ebû Müslim-i Horasânî de bulundu (İbnü'l-Esîr, V, 339).

Yirmi beş yılı aşkın bir süreden beri başarılı bir şekilde yürütölmüş olan faaliyetler sonucu Horasan'da ortamın hazır duruma geldiğini düşünen Süleyman b. Kesîr el-Huzâî ve diğer nakîbler, İbrâhim el-İmâm'dan Horasan'da kendisini temsil etmek üzere ailesinden bir kişiyi göndermesini istediler. İbrâhim bu görevi önce Süleyman b. Kesîr el-Huzâî'ye, o kabul etmeyince Kahtabe b. Şebîb et-Tâî ve İbrâhim b. Selime'ye teklif etti. Ancak bunlar da görevi kabul etmek istemediler. Bunun üzerine İbrâhim, kendisine Ebû Mûsâ es-Serrâc tarafından getirilen, Ebû Müslim künyesini verdiği mevlâsını görevlendirdi (128/746). Ebû Müslim, Horasan'a gitmek üzere ayrılırken ona Küfe'de bulunan Ebû Seleme el-Hallâlî ile sürekli temasta bulunmasını ve Horasan'da da Süleyman el-Huzâî'nin emirlerine itaat etmesini söyledi. Nakîbler Horasan bölgesinde ve özellikle Merv'de propaganda faaliyetlerini Araplar üzerinde yoğunlaştırıp onları kazanmaya çalışıyor ve bunda başarılı oluyorlardı. Çalışmalar sonucunda Emevîler'in askerî, idarî ve malî siyasetlerinden memnun olmayan Araplar'ın büyük çoğunluğu Emevîler'e karşı girişilen protesto hareketlerine katılmaya başladı.

İbrâhim el-İmâm'ın emri üzerine Abbâsî taraftarları, Abbâsîler'i sembolize eden siyah elbiseler giyerek ve siyah bayraklar çekerek isyanı fiilen başlattılar (25 Ramazan 129/9 Haziran 747). Merv yakınlarındaki Sefzenc'e yerleşen Ebû Müslim, Ali b. Cüdey' el-Kirmânî'yi Horasan valisi olarak tanımayk suretiyle kendi safına çekti ve daha sonra onu Hâricî Şeybân es-Sagîr'in isyanını bastırmakla görevlendirdi. Böylece Abbâsî taraftarları, Nasr b. Seyyâr'ı Merv'den çıkarmak için hiç zorlanmadılar (9 Cemâziyelâhîr 130/14 Şubat 748). İbrâhim el-İmâm, Horasan'ın kontrolünü eline aldıktan sonra Kahtabe b. Şebîb et-Tâî'yi Irak'a doğru ilerletmekte olan Horasan ordusunun kumandanlığına tayin etti.

İsyan batıya doğru yayılmaya başladığı sıralarda İbrâhim el-İmâm, Emevî Halife-

İBRÂHİM el-İMÂM

si II. Mervân tarafından Humeyme'de tutuklandı (130 sonu veya 131 başları / 748 sonları). İbrâhim el-İmâm hapisteyken yerine gizlice, daha sonra ilk Abbâsî halifesi olacak olan kardeşi Ebû'l-Abbâs es-Seffâh'ı imam tayin etti; ailesine de onunla birlikte Kûfe'ye gittmesini söyledi. Haran'a götürülerek hapsedilen İbrâhim el-İmâm 132 Muharreminde (Eylül 749) burada öldü. Mervân'ın emri üzerine öldürüldüğü veya aynı yıl veba salgınında öldüğü rivayet edilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

el-İmâme ve's-siyâse, II, 113 vd.; Belâzürî, *En-sâb*, III, 114-127; Dîneverî, *el-Ahbarü't-tuvâl*, s. 338 vd., 343, 344-346, 357; Taberî, *Târîh* (de Goeje), II, 1726, 1729, 1829, 1916, 1937, 1949-1954, 1960-1964, 1973-1975, 2000; III, 24-27, 34, 35, 42-44, 47, 116, 418, 2500; Mes'ûdî, *Mûrûcû'z-zeheb*, III, 239, 243-244; a.mlf., *et-Tenbih* (nşr. İsmâîl es-Sâvî), Bağdad 1357/1938, s. 293; Ya'kûbî, *Târîh*, Beyrut 1379/1960, II, 327, 332, 342; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, V, 254-255, 258, 259-260, 308, 339, 347-348, 356 vd., 385 vd., 409, 422 vd.; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-ereb*, XXII, 35-37; Zirikî, *el-A'lâm*, I, 54; Farouk Omar, *The Abbâsîd Caliphate: 132/750-170/786*, Bağdad 1969, s. 75 vd., 116-121; a.mlf., "İbrâhim b. Muhammed", *El²* (İng.), III, 988-989; M. A. Shaban, *The Abbâsîd Revolution*, Cambridge 1970, s. 152-153, 164; M. Sharon, *Black Banners from the East*, Jerusalem 1983, bk. İndeks; G. van Vloten, *Emevî Devrinde Arab Hâkimiyeti, Şîa ve Mesîh Akideleri Üzerine Araştırmalar* (trc. Mehmed Said Hatiboğlu), Ankara 1986, s. 59, 63-64, 77; Khalid Yahya Blankinship, "The Tribal Factor in the Abbâsîd Revolution: The Betrayal of the Imam İbrâhim b. Muhammed", *JAOS*, CVIII (1988), s. 589-603; K. V. Zetterstéen, "İbrâhim", *IA*, V/2, s. 890.

ETHEM RUHİ FİĞLALI

İBRÂHİM el-LEKÂNÎ

(bk. LEKÂNÎ, İbrâhim b. İbrâhim).

İBRÂHİM-i LÜDÎ

(إبراهيم لودی)

İbrâhim b. İskender-i Lûdî
(ö. 932/1526)Lûdîler'in son sultanı
(1517-1526).

Sultan İskender-i Lûdî'nin büyük oğludur. Babasının ölümü üzerine 8 Zilkade 923'te (22 Kasım 1517) tahta geçti. Hükümdarlığını kabul etmeyen muhalifleri, kardeşi Celâl Han'ın etrafında toplanıp onu Cavnûr hükümdarı yaparak ülkeyi ikiye bölmek istediler. İbrâhim-i Lûdî hem kardeşinin üzerine bir ordu sevketti. Mağlûp olan Celâl Han, Sihler'in elinde-

ki Gevâliyâr'a sığındı. İbrâhim Gevâliyâr'ı da kuşattı ve Celâl Han'ı ele geçirerek adamlarıyla beraber hapse attı. Celâl Han bir müddet sonra hapiste öldü.

İbrâhim daha sonra, devlet ricâlinin kendisine karşı sadık davranmadığı gerekçesiyle sert bir idare tarzı benimsedi ve birçok ileri gelen kişiyi baskıya mâruz bırakarak kendisinden soğuttu. Hatta babasının iki önemli yöneticisini ölümüne mahkûm ettirince diğer devlet adamları kendi güvenliklerini sağlamak için İbrâhim'e karşı ayaklandılar. Bu sırada Pencap Valisi Devlet Han Lûdî de baş kaldırdı. Durumu öğrenen sultan, Devlet Han Lûdî'nin Delhi'ye gelmesini emretti, fakat şüphelenen Devlet Han oğlu Dilâver Han'ı gönderdi. Delhi'ye gelen Dilâver Han, bir müddet için hapse atıldıktan sonra geri gönderildiğinde sultanlığın merkezindeki baskı ve zulümleri babasına anlattı. İbrâhim-i Lûdî'nin tahtta kaldığı müddetçe kendi âkubetini hiç iyi görmeyen Devlet Han, o sırada Kâbil'de bulunan Bâbü'r'ü davet ederek Hindistan'a girmesini istedi. Bunun üzerine Bâbü'r Hindistan'a yönelince İbrâhim-i Lûdî 1000 kadar filin de yer aldığı çok kalabalık bir orduyla onu durdurmak için yola çıktı ve iki ordu 1526'da Panipat'ta karşılaştı. Osmanlı savaş düzenini uygulayan ve ateşli silâhlar kullanan Bâbü'r karşısında tutunamayan İbrâhim-i Lûdî'nin ordusu dağıldı ve İbrâhim savaş alanında öldü (8 Receb 932/20 Nisan 1526). Bâbü'r, İbrâhim'in cesedini törenle defnettirdi ve öldüğü yere bir türbe yaptırdı. Bu türbe zamanla ziyaretgâh haline gelmiştir. İbrâhim-i Lûdî'nin annesi Bâbü'r'ü zehirletmek istemiş, fakat başarılı olamamıştır. Durumun ortaya çıkması üzerine suç ortakları öldürülmüş ve kendisi de Kâbil'e gönderilmiş, ancak yolda intihar etmiştir.

Sultan İbrâhim ferâset sahibi ve cesur bir hükümdardı. Soyluları kontrol altında tutmak için baskıcı bir politika uygulamışsa da zalim bir hükümdar olmamıştır. Hükümdarlık kavramının gelişmesine katkıda bulunmuş, âdil bir siyaset takip etmiş ve Lûdîler Devleti'nin bir imparatorluk haline gelmesi için çalışmıştır. Bazı tasarruflarından dolayı hânedanın yıkılışına sebep olmakla suçlanırsa da asıl sorumluluğun asilzadelere ait olduğu kabul edilmektedir. Panipat Savaşı Hindistan tarihi için önemli bir dönüm noktası olmuştur. İbrâhim-i Lûdî'nin ölümüyle Lûdî hânedanı yıkılmış, Bâbü'r bu savaştan sonra Delhi ve Agra'yı da ele geçirerek Bâbürlüler hânedanını kurmuştur.

BİBLİYOGRAFYA :

Bâbü'r, *Bâbur-nâme* (trc. A. S. Beveridge), London 1922, II, 478, 541; ayrıca bk. İndeks; Nizâmeddin Ahmed, *Tabakât-ı Ekberî*, I, 341; Abdülkâdir el-Bedâûnî, *Muntakhabu't-tawârih* (trc. G. S. A. Ranking), Delhi 1986, I, 430-451; Firişte, *Gülşen-i İbrâhimî* (nşr. Newal Kishore), Leknev 1867, I, 347; Ahmed Yâdigâr, *Târîh-i Şâhî*, Kalkûta 1358/1939, s. 65-112; Abdullah, *Târîh-i Dâvûdî*, Aligarh 1954, s. 85-107; Ni'metullah, *Târîh-i Hân-ı Cihânî* (nşr. S. M. İmâmüddin), Dakka 1960, s. 229-259; Abdul Halim, *History of the Lodi Sultans of Delhi and Agra*, Dacca 1961, s. 132-198; K. A. Nizami, "The Lodis", *CHIn.*, V, 702-709; Gâzi Mukhtar Ahmad, "İbrâhim Lodi's Responsibility for the Downfall of the Lodi Empire", *IC*, XIX (1945), s. 361-375; C. C. Davies - [C. E. Bosworth], "Pānīpat", *El²* (İng.), VIII, 258-259.

A. S. BAZMEE ANSARI

İBRÂHİM MAKAMİ

(bk. MAKÂM-ı İBRÂHİM).

İBRÂHİM b. MEHDÎ

(إبراهيم بن المهدي)

Ebû İshâk İbrâhim b. Muhammed
el-Mehdî-Billâh b. Abdillâh el-Mansûr
(ö. 224/839)Me'mûn'un Merv'de oturduğu sırada
Bağdat'ta halife ilân edilen
Abbâsî hânedanına mensup emîr.

Ramazân 162'de (Haziran 779) Bağdat'ta doğdu. Babası Halife Mehdî-Billâh, annesi Şekle (Şikle) adında Deylemli bir câriyedir; annesine nisbetle İbn Şekle diye de anılır. Üvey kardeşi Hârûnürreşîd zamanında (786-809) Dimaşk valiliği yapan İbrâhim, hilâfetin Me'mûn'a geçmesi ve daha sonra onun Merv'e yerleşerek 2 Ramazân 201'de (24 Mart 817) Hz. Hüseyin'in neslinden gelen Mûsâ el-Kâzım'ın oğlu Ali er-Rızâ'yı velihaatı tayin edip bayrağını ve asker üniformasının rengini Abbâsî siyahından Şîî yeşiline çevirmesi üzerine bu durumu kabullenemeyen Bağdat'taki Abbâsîler ve Bağdat halkı tarafından, gıyabında hal'ettikleri Me'mûn'un yerine halifeliğe getirildi (201/817). Tahatta geçince Mübârek unvanını alan İbrâhim, 5 Muharrem 202'de (24 Temmuz 817) Bağdat Ulucamii'nde hutbe okudu ve Ubeydullah b. Abbas b. Muhammed ile Mansûr b. Mehdî'nin başlattıkları biatları kabul etti. Fakat biat töreninin hemen arkasından ordu içinde huzursuzluklar baş gösterdi. İbrâhim b. Mehdî sükûneti tesis ettikten sonra Kûfe, Hîre ve Sevâd'a hâkim olarak Medâin'de karargâh kurdu ve Me'mûn'un kuvvetlerine karşı mücadeleye girişti. Ancak kumandanlarından Saîd b. Sâcûr ve İsâ b. Muhammed, 26